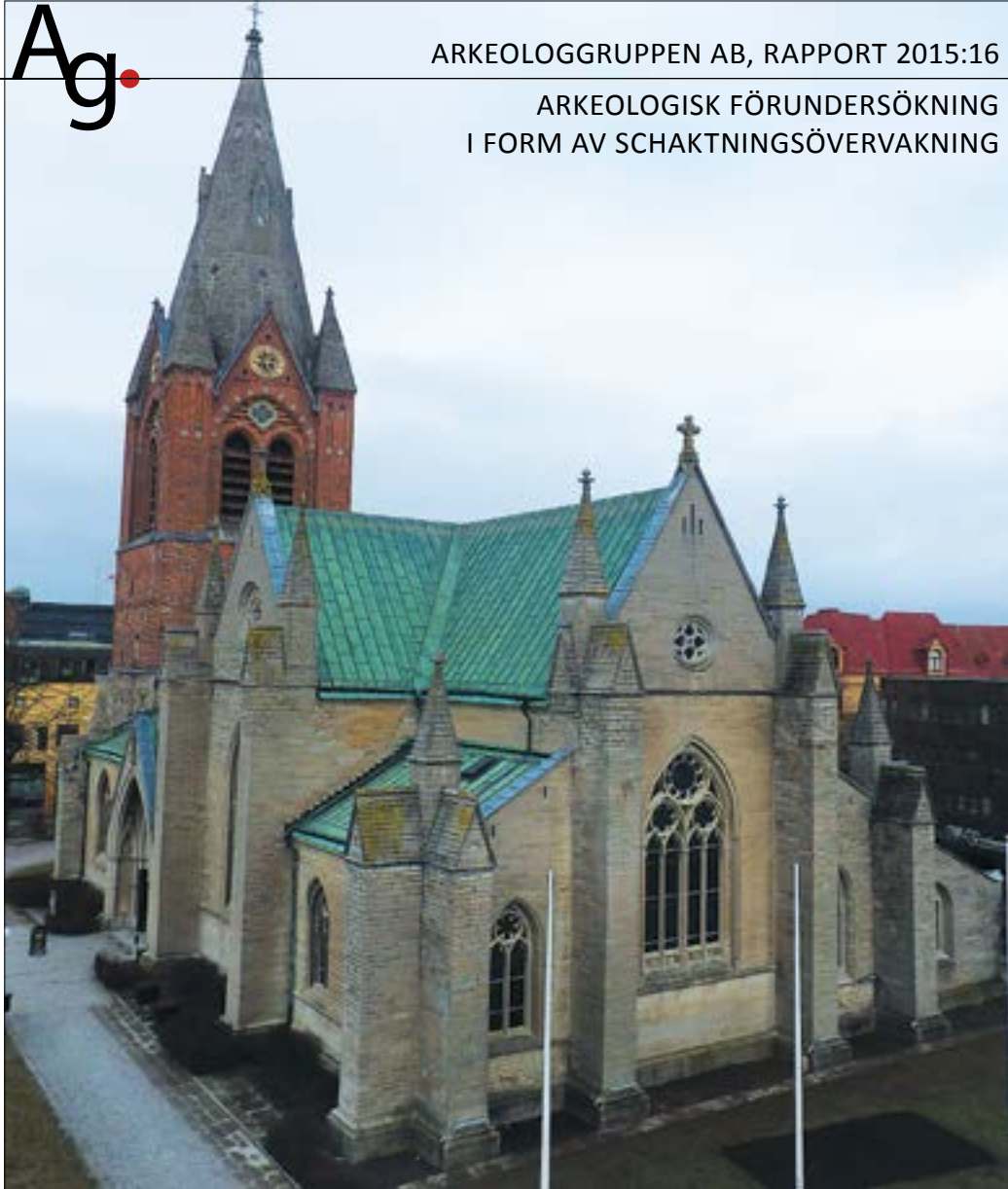

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:16

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

RAÄ 83:1, fastigheten Nikolaikyrkan 1, Örebro socken och kommun, Närke
Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:16

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

RAÄ 83:1, fastigheten Nikolaikyrkan 1
Örebro socken och kommun, Närke

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:16

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Utsikt över kyrkan sedd från författarens kontor.
Foto från sydväst av Johnny Rönngren.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat	7
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	9
Referenser	10
Administrativa uppgifter	11
Bilagor.....	12
Bilaga 1. Schakttabell	

Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

Figur 1. Utdrag ur översiktskartan som visar trakten kring Örebro med undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Nikolai 1. Markarbete skulle utföras för att anlägga fundament till armering som skulle belysa Nikolai kyrka. I samband med arbetet kom fornlämning Örebro 83:1 att beröras, som utgörs av stadslager från medeltid- historisk tid. Tio schakt grävdes om sammantaget 1,7 kvadratmeter utan att något av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

Med anledning av att Svenska kyrkan, Örebro avsåg att installera fasadbelysning vid S:t Nikolai kyrka, fastighet Nikolaikyrkan 1, behövde markarbete utföras. Delar av armeringen skulle installeras jämte kyrkobyggnaden för att erhålla önskad effekt av belysningen. Ett krav som Svenska kyrkan hade var att inga anordningar fick borraras fast i kyrkobyggnaden. Detta löstes genom att spotlights och övrig armering installerades på specialgjorda anordningar vars fundament grävdes ned för att stå fristående intill byggnaden. Markarbetet innebär att fornlämning Örebro 83:1 kom att beröras. Lämningen utgörs av stadslager från medeltid till historisk tid. Vidare har fastigheten under en lång period nyttjats som stadskyrkogård varför även äldre begravingar kunde komma att beröras.

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i och med markarbetet vid Nikolai kyrka. Beslut i ärendet fattades den 21 oktober 2014 (dnr 431-5773-2014). Arbetet utfördes av Johnny Rönngren den 11 och 25 november 2014.

Bakgrund och kulturmiljö

S:t Nikolai kyrkas byggnation påbörjades under 1200-talets andra hälft med dess långhus av kalksten (Esbjörnson 2000:144). Bygget pågick under en lång period och långhuset var färdigbyggt först vid mitten av 1300-talet. Att arbetet pågick under en sådan lång tid gjorde att kyrkan under byggnadsprocessen fick både romanska, ung- och höggotiska stildrag. Tornet tillfogades under 1400-talet, underst i gråsten och överst i tegel. Även det så kallade Engelbrektskapellet som ursprungligen byggdes i tegel uppfördes vid kyrkans nordöstra hörn. Under 1600- och 1800-talet genomgick kyrkan mindre reparationer och förändringar av bland annat tornet som under 1600-talet hade en hög och smal spira. Under 1770-talet ersattes denna utformning av tornet till en klockformad huv med lanternin. I och med renoveringarna vid 1800-talets slut gjordes tornet om till det torn med nygotisk stil som kan ses idag (Esbjörnson 2000:144f).

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan som visar S:t Nikolai kyrkas läge i Örebro. Skala 1:10 000.

Kyrkogården har använts för begravingar sedan 1200-talet fram till år 1803 då södra kyrkogården vid stadens gräns invigdes. Flytten var ett resultat av ändrade värderingar kring 1800-talets början. Att ha kyrkogårdar inne i staden ansågs ha dålig inverkan på vattenkvaliteten och som allmänt ohygieniskt. År 1815 lagfästes en förordning som innebar att kyrkogårdar skulle anläggas utanför städernas och byarnas gräns (Esbjörnson 2003).

I och med detta kom de gamla stadskyrkogårdarna under sent 1700-tal att få ett helt nytt utseende med en strikt och planerad trädgårdsmiljö. Träd ansågs ha en renande inverkan på marken och planterades därför på kyrkogårdarna. Den sista hälften av 1800-talet var man inspirerad av de engelska trädgårdarnas imitationer av naturliga miljöer. Stadskyrkogårdarnas förändring i utseende och funktion kom i detta hänseende att skapa ett nytt socialt rum, ofta i stadens centrum.

Två arkeologiska undersökningar har under 2000-talet utförts inom fastigheten. År 2006 utfördes en arkeologisk undersökning i samband med att en gångväg och en trappa skulle anläggas. Omrörda mänskliga kvarlevor samt ett par gravar som daterades till 1700-tal påträffades (Bergqvist 2007). Dateringen till sent 1700-tal kunde göras då de hittades under ett sandlager som härrör från 1770-talet då hela kyrkotomten täcktes med 3500 vagnsladd med sand (se Bagge 1785). År 2009 utfördes en undersökning i samband med att en minneslund skulle anläggas. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Appelgren 2010).

Syfte och frågeställningar

Förundersökningens syfte är att klargöra om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämning Örebro 83:1 kan ges genom att närmare bedöma fornlämningens typ och omfattning (rumslig avgränsning inom undersökningsområdet, eventuella kulturlagers utbredning och tjocklek, förekomst av konstruktioner, fyndinnehåll, bevarandegrad och datering).

Vidare ska förundersökningen klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning måste utföras innan de planerade byggnadsarbetena får ske inom området för fornlämningen.

Metod och genomförande

Då markarbetet endast krävde mindre ingrepp utfördes handgrävning av groparna för fundamenten. I samband med att belysningen skulle placeras invid kyrkans södra kortsida handgrävdes mindre gropar, cirka 0,3x0,2 meter i storlek och 0,3 meter djupa. För två större strålkastare som från olika lägen skulle belysa tornet grävdes två gropar om 0,7 meters djup cirka 0,5x0,5 meter i storlek. Elledningarna mellan armaturerna grävdes ned i en rabatt som omgärdar kyrkan. Ledningarna grävdes till 0,2 meters djup, vilket bedömdes inte komma att beröra arkeologiska lämningar, då jorden var påförd.

Grävningen utfördes av en arkeolog samt personal ur kyrkans vaktmästeri. Eventuella anläggningar som påträffades skulle mätas in, dokumenteras skriftligt och fotograferas. Schakten som grävdes mättes in och dokumenterades. All mätdata registrerades i Intrasis 3 och bearbetades i ArcGIS 10.1.

Resultat

Förundersökningen resulterade inte i att några antikvariska lämningar påträffades. Inga äldre begravingar berördes, inte heller gjordes fynd av omrörda mänskliga kvarlevor.

Schakt 1 och 2 var 0,5x0,5 meter stora och 0,6 meter djupa. Schakt 1 grävdes 11 meter söder om långhusets sydportal. Schakt 2 grävdes 15 meter nordväst om tornet. Schakt 3-10 grävdes invid kyrkans östra kortsida. De var 0,3x0,3 meter stora och 0,4 meter djupa. Alla

Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

Figur 3. Schaktplan som visar de små schaktens läge. Från fundamenten i schakt 1 och 2 skulle två kraftigare strålkastare riktas mot kyrktornet. I schakt 3–10 anlades en specialjord bygel varpå en spotlightlampa gav kolonnerna ett släpljus nedifrån.

schakt grävdes i befintliga rabatter och innehöll endast påförd blomjord. I schakt 1 observerades emellertid ett hårdare packat jordlager vid 0,4 meters djup, men inga fynd eller anläggningar påträffades i anslutning till lagret.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Förundersökningen följde den upprättade undersökningsplanen och inga avvikelser gjordes. Syftet var att klargöra om tillstånd kunde ges till att ta bort aktuell del av fornlämning samt utgöra ett underlag för en eventuell slutundersökning. Markarbetet kom emellertid inte att beröra fornlämning då arbetet gjordes i påförd blomjord vid kyrkans östra sida.

Referenser

Tryckta källor

- Appelgren, K. 2010. *Schaktningsövervakning vid S:t Nikolai kyrka. Arkeologisk undersökning*. UV Mitt, rapport 2010:21. Örebro
- Bagge, J. F. 1785. *Beskrifning om upstaden Örebro*. Facsimilieupplaga, Stockholm: Bokförlaget Rediviva (1972)
- Bergqvist, J. 2007. *Ett par gravar från slutet av 1700-talet. Särskild arkeologisk undersökning*. UV Bergslagen, rapport 2007:1. Örebro.
- Esbjörnson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro
- Esbjörnson, E. 2003. *Nikolaikyrkans kyrkogård/kyrkotomt i Örebro. Historik*. Rapport från Stiftelsen Örebro läns museum.

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Örebro kommun
Socken: Örebro socken
Fastighet: Nikolaikyrkan 1

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_54
Länsstyrelsens diarienummer: 431-5773-2014
Projektnr: 2014_54
Fornlämningsnr: Örebro 83:1

Projektledning:
Johnny Rönngren

Personal:
Johnny Rönngren

Undersökningstid: 2014-11-11 till 2015-11-25

Exploateringsyta: 1,7 m²

Undersökt yta: 1,7 m², 3,4 löpmeter

Läge: Ekonomiska kartan, blad 65F 7b

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

-

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek	Djup/m	Beskrivning
1	0,5x0,5	0,6	Schaktet grävdes i en rabatt. Påförd blomjord - 0,4 meter Packad, mörkgrå jord >0,2 meter
2	0,5x0,5	0,5	Schaktet grävdes i en brant slänt bevuxen med buskage. Påförd blomjord > 0,5 meter
3-10	0,3x0,3	0,4	Schakten lades norr och söder om kolonnerna. Vid 0,3 meters djup påträffades kolonnernas utskjutande sula. Påförd blomjord >0,4 meter

